

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

УСТРИЦЬКА НАТАЛІЯ ІГОРІВНА

УДК 343.238

КВАЛІФІКАЦІЯ ПОВТОРНОСТІ ЗЛОЧИНІВ

Спеціальність: 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів
2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському державному університеті внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України.

Науковий керівник: кандидат юридичних наук, доцент
Марін Олександр Костянтинович,
Львівський державний університет
внутрішніх справ, ректор.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
Берзін Павло Сергійович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, професор кафедри
кримінального права та кримінології;

кандидат юридичних наук
Гацелюк Віталій Олександрович,
Апарат Верховної Ради України,
заступник завідувача секретаріату Комітету Верховної
Ради України з питань законодавчого забезпечення
правоохоронної діяльності.

Захист відбудеться «29» серпня 2011 р. о 13⁰⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.725.02 у Львівському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівського державного університету внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Автореферат розісланий «25» липня 2011 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Красницький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Більшість труднощів, з якими стикаються правоохоронні органи та суди під час кримінально-правової кваліфікації, зокрема кваліфікації повторності злочинів, викликані неясністю і суперечністю чинного законодавства. Скажімо, між нормами, які визначають поняття «повторність злочинів», «сукупність злочинів» та «рецидив злочинів», виникли певні колізії. Як наслідок, ні в науці кримінального права, ні у провозастосовній практиці немає однозначних відповідей щодо кримінально-правової оцінки вчинення особою декількох посягань.

Водночас у кримінальному законі не визначено, як здійснювати кваліфікацію повторності злочинів і якими правилами при цьому керуватися. Різні підходи до кваліфікації таких злочинів запропоновано у постановах Пленуму Верховного Суду України та в юридичній літературі. Це, зі свого боку, призводить до помилок у кваліфікації злочинів, порушення прав і свобод громадян на стадіях досудового та судового слідства, а також під час призначення покарання.

Попри увагу науковців до кваліфікації злочинів, проблемних питань кваліфікації повторності злочинів комплексно не розглядали. Щоправда, окремі аспекти цього питання вивчали при дослідженні проблем множинності суспільно небезпечних діянь, зокрема, М.І. Бажанов, Р.Р. Галіакбаров, П.С. Дагель, М.А. Єфімов, Ю.О. Красіков, Г.Г. Криволапов, З.А. Ніколаєва, Г.П. Новоселов, Н.К. Семернева, Ю.Н. Юшков, А.С. Фролов, Е.О. Фролов. У кримінальному праві багато вчених, які присвятили свої праці безпосередньо сукупності та рецидиву злочинів, торкалися і питань повторності злочинів. Це, до прикладу, Н.Б. Алієв, Ю.І. Битко, М.І. Блум, Т.М. Кафаров, Л.Н. Кривоченко, О.С. Нікіфоров, М.О. Стручков, Г.Т. Ткешеліадзе, О.М. Яковлев.

У межах вчення про кримінально-правову кваліфікацію загалом, окремі питання кваліфікації повторності злочинів досліджували: Ф.Г. Бурчак, Я.М. Брайнін, Б.С. Волков, Л.Д. Гаухман, О.А. Герцензон, В.М. Кудрявцев, Б.А. Курінов, С.А. Тарарухін.

Звертались до питань кваліфікації повторності злочинів і вчені, які присвятили свої роботи деяким питанням кримінальної відповідальності за окремі склади злочинів. Це С.В. Бородін, В.О. Владіміров, Г.А. Крігер.

На сучасному етапі розвитку кримінального права значний внесок у вирішення проблем кримінально-правової характеристики множинності, зокрема повторності злочинів зробили українські вчені, а саме: О.О. Дудоров, І.О. Зінченко, О.В. Ільїна, М.Й. Коржанський, В.В. Кузнецов, О.К. Марін, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, А.В. Савченко, Т.І. Созанський,

А.А. Стрижевська, В.І. Тютюгін, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк. Суттєвий внесок у дослідження цих питань зробили також російські вчені, зокрема І.Б. Агаєв, К.О. Борисенко, Є.Г. Васильєва, А. Васецов, Є.І. Майорова, Р.Б. Петухов, М.В. Плотнікова, О.І. Рясков, В.В. Савін, Р.О. Санінський, Т.Г. Черненко, Є.Г. Шкредова. Однак спеціальних досліджень проблем кваліфікації повторності злочинів немає.

Усі теоретичні розробки зазначених вище дослідників переважно визначали поняття повторності злочинів, критерії класифікації повторності злочинів, місце повторності серед інших видів множинності злочинів, відмежування повторності злочинів від суміжних понять. Водночас спостерігається відсутність єдиних чітко сформульованих правил кваліфікації повторності злочинів та фрагментарний характер їх дослідження.

Отже, ситуація, що склалася в законодавстві, науці та правозастосовній практиці, засвідчує необхідність і своєчасність проведення комплексного дослідження проблем кваліфікації повторності злочинів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження є складовою частиною комплексної теми наукових досліджень Львівського державного університету внутрішніх справ «Проблеми реформування правової системи України» (державний реєстраційний номер 0109U007853).

Мета і завдання дослідження. Мета роботи – розробити правила застосування кримінального закону під час кваліфікації повторності злочинів.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

- визначити стан розробки питання кваліфікації повторності злочинів у юридичній літературі;
- простежити еволюцію використання поняття повторності злочинів у різні історичні періоди в законодавстві та наукових джерелах;
- дослідити зарубіжний досвід регламентації повторності злочинів та правил її кваліфікації;
- визначити місце повторності злочинів у структурі множинності злочинів та провести розмежування повторності злочинів і низки суміжних понять;
- встановити необхідні і достатні ознаки повторності злочинів за кримінальним правом України та сформулювати її поняття;
- окреслити юридично значущі критерії поділу повторності злочинів на види та провести класифікацію за цими критеріями;
- проаналізувати вплив повторності злочинів у правозастосовній діяльності під час вирішення питань кваліфікації злочинів;
- розробити правила кваліфікації повторності злочинів;

– сформулювати пропозиції та рекомендації щодо вдосконалення кримінального закону у вирішенні питань кваліфікації повторності злочинів.

Об'єктом дослідження є кримінально-правова оцінка вчинення особою декількох злочинів.

Предмет дослідження – кваліфікація повторності злочинів.

Нормативну основу дослідження склали Конституція України, чинне кримінальне законодавство України та деяких іноземних держав. Науково-теоретичною базою дисертації є наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених з питань кримінального права, логіки, філософії, енциклопедично-довідкова література. У роботі проаналізовано постанови Пленуму Верховного Суду України та СРСР, в яких вирішували питання кваліфікації повторності злочинів.

Емпіричну основу дослідження становлять матеріали судової практики та узагальнення деяких апеляційних судів України. Всього вивчено матеріали понад 200 відповідних кримінальних справ.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та завдань у процесі дослідження використані сучасні загальнонаукові та спеціально-наукові методи.

Використання для дослідження розвитку поняття повторності злочинів історико-правового методу дало можливість з'ясувати підходи до розуміння повторності злочинів, змісту її специфічних ознак в різних історичних періодах. При вивченні кримінального законодавства низки зарубіжних держав щодо регламентації повторності злочинів, для визначення можливостей використання зарубіжного досвіду у вітчизняному законодавстві застосовано порівняльно-правовий метод. Для комплексного розгляду повторності злочинів як складного кримінально-правового явища, а також для визначення її місця в системі кримінального права використано системно-структурний метод. Для тлумачення окремих положень КК України в частині регламентації повторності злочинів, а також розробки пропозицій щодо вдосконалення окремих статей КК України та рекомендацій щодо правильної правової кваліфікації повторності злочинів застосовано формально-логічний метод та метод системного аналізу. У роботі застосовано також логіко-семантичний метод, за допомогою якого досліджено змістове навантаження деяких термінів, зокрема, «множинність», «повторність», «сукупність» тощо; висвітлено суперечності в наукових підходах щодо розуміння їх сутності.

Комплексне застосування названих методів дало можливість сформулювати низку нових наукових положень та пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінального законодавства України.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим в Україні цілісним монографічним дослідженням питань кваліфікації

повторності злочинів. На основі проведеного дослідження обґрунтовано та сформульовано положення і висновки, які є новими для науки кримінального права або наділені суттєвими ознаками наукової новизни і виносяться на захист.

Уперше:

– обґрунтовано, що кваліфікація повторності злочинів визначається правилами кваліфікації кожного наступного повторного злочину;

– доведено, що для кваліфікації повторності злочинів має значення:
а) конструкція статей Особливої частини КК України, які передбачають відповідальність за злочин, вчинений повторно (наявність (відсутність) кваліфікуючої ознаки «вчинення злочину повторно», наявність (відсутність) інших кваліфікуючих ознак); б) фактичний характер вчиненого особою злочину (наявність обставин, що обтяжують відповідальність);

– виділено п'ять типових ситуацій кваліфікації повторного злочину, а саме: коли відповідальність за повторний злочин, передбачена у статті Особливої частини КК України, яка: 1) містить кваліфікуючу ознаку «вчинення злочину повторно», а у фактично вчиненому посяганні інші кваліфікуючі ознаки відсутні; 2) містить кваліфікуючу ознаку «вчинення злочину повторно», а у фактично вчиненому посяганні є також інші кваліфікуючі ознаки, передбачені тією ж частиною статті Особливої частини КК України, у якій наявна і ознака «вчинення злочину повторно»; 3) містить кваліфікуючу ознаку «вчинення злочину повторно», а у фактично вчиненому посяганні є кваліфікуючі ознаки, передбачені іншими частинами тієї самої статті Особливої частини КК України; 4) не містить кваліфікуючої ознаки «вчинення злочину повторно», а фактично вчинене посягання має інші кваліфікуючі ознаки; 5) не містить кваліфікуючої ознаки «вчинення злочину повторно», і фактично вчинене посягання не має інших кваліфікуючих ознак.

Удосконалено:

– визначення змісту поняття повторності злочинів. Доведено, що повторністю злочинів є вчинення особою неодноразово двох чи більше злочинів, принаймні два з яких зберігають кримінально-правове значення;

– теоретичні положення щодо співвідношення понять «множинність злочинів», «повторність злочинів», «сукупність злочинів», «рецидив злочинів» та запропоновано уніфікувати термінологію щодо позначення випадків вчинення декількох злочинів. Вчинення двох і більше злочинів незалежно від їх характеристики як тотожних, однорідних чи різнорідних, а також злочинів, які пов'язані з попереднім засудженням, і тих, які не пов'язані з попереднім засудженням, запропоновано об'єднати поняттям повторності злочинів;

– класифікацію повторності злочинів за такими критеріями: 1) за характером вчинених діянь: повторність тотожних злочинів; повторність однорідних злочинів; повторність різнорідних злочинів; 2) за наявністю судимості: повторність, пов'язана із засудженням; повторність, не пов'язана із засудженням; 3) за кримінально-правовим значенням: повторність як кваліфікуюча ознака; повторність як обставина, що обтяжує покарання. Всі випадки злочинної поведінки пропонується ділити за ознакою кількості діянь на: повторність злочинів та одиничний злочин;

– правила кваліфікації повторності злочинів. Запропоновано кваліфікувати тотожні, однорідні та різнорідні злочини, які утворюють повторність завжди за сукупністю статей. При цьому напрацьовано типові правила написання формули кваліфікації повторності злочинів;

– поняття продовжуваного злочину. Обґрунтовано, що при вчиненні декількох тотожних діянь, кожне або одне з яких може бути самостійною підставою кримінальної відповідальності, об'єднаних єдиним умислом, має місце продовжуваний злочин.

Набули подальшого розвитку:

– положення про необґрунтованість визначення повторності, сукупності та рецидиву як окремих видів множинності злочинів, оскільки за своїм нормативним змістом вони не суперечать одне одному. Підтверджено позицію, відповідно до якої реальна сукупність злочинів та рецидив визначаються видами повторності злочинів, а ідеальна сукупність злочинів відноситься до одиничного злочину;

– положення, що кожен зі злочинів, які утворюють повторність, повинен отримати самостійну кримінально-правову оцінку, і що доцільно закріпити це правило в окремому розділі КК України;

– відмежування повторності злочинів від одиничного злочину.

З урахуванням викладених положень запропоновано внесення змін до КК України з метою удосконалення нормативного регулювання питань кваліфікації повторності злочинів.

Практичне значення одержаних результатів. Практична значущість одержаних результатів полягає в тому, що викладені в роботі висновки та пропозиції можуть бути використані: а) у науці кримінального права – як основа для подальшого дослідження проблем повторності злочинів і правил її кваліфікації; б) у навчальному процесі – при викладанні курсу Загальної та Особливої частин кримінального права України і спецкурсу «Проблеми кримінально-правової кваліфікації» та для підготовки відповідних методичних матеріалів, підручників, навчальних посібників тощо (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження № 13 від 09.03.2011 р.); в) у законотворчій діяльності – для подальшого вдосконалення чинного КК України

в частині регламентації повторності злочинів (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження № 04-19/14-2352 від 20.10.2010 р.)

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи доповідались на таких наукових форумах, як: міжнародні науково-практичні конференції «Кримінальний кодекс України 2001 року: проблеми застосування і перспективи удосконалення» (7–8 квітня 2006 р. та 13–15 квітня 2007 р., м. Львів); міжнародна науково-практична конференція молодих учених «П'яті осінні юридичні читання» (27–28 жовтня 2006 р., м. Хмельницький); міжнародна науково-практична конференція «Міжнародне співробітництво у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів» (3–4 листопада 2007 р., м. Дніпропетровськ); VI міжнародна науково-практична конференція молодих учених «Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку» (19–20 березня 2010 р., м. Луцьк); всеукраїнські наукові конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів «Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні» (28 вересня 2007 р. та 26 вересня 2008 р., м. Львів); тринадцята регіональна науково-практична конференція «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (8–9 лютого 2007 р., м. Львів); звітна наукова конференція факультету з підготовки слідчих ЛьвДУВС (25 березня 2011 р., м. Львів).

Публікації. Основні результати дослідження опубліковано в 6 наукових статтях (одноособово підготовлених дисертантом), опублікованих у наукових виданнях, включених ВАК України до переліку фахових, та в 9 публікаціях, які додатково висвітлюють результати дисертації.

Структура дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які вміщують десять підрозділів, висновків, додатків, списку використаних джерел.

Загальний обсяг дисертації становить 209 сторінок, з них 185 – основний текст, додатки на 3-х сторінках та список використаних джерел (235 найменувань) на 21-ій сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, зазначено зв'язок роботи з науковими планами, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, його наукову новизну та положення, що виносяться на захист, практичне значення отриманих результатів, відомості про апробацію результатів дисертаційного дослідження.

Розділ 1 «Загальні засади дослідження проблем кваліфікації повторності злочинів» складається із чотирьох підрозділів.

У підрозділі 1.1. «Стан дослідження проблем кваліфікації повторності злочинів у кримінально-правовій літературі» проведено аналіз наукових джерел, у результаті якого зроблено висновок, що повторність злочинів у теорії кримінального права розглядають у трьох аспектах: а) як вид множинності злочинів; б) як кваліфікуючу ознаку складу злочину; в) як ознаку, що обтяжує покарання. Як наслідок чимало питань, пов'язаних зі змістом поняття повторності злочинів є спірними і не до кінця з'ясованими, інші (наприклад, співвідношення повторності та деяких суміжних понять) потребують додаткової аргументації, а деякі з них – нового підходу до їх вирішення, зокрема місце повторності у структурі множинності злочинів.

Окрім цього, наголошено, що питання кваліфікації повторності злочинів належать до таких, які не отримали остаточного вирішення: чи слід окремо кваліфікувати ті злочини, які утворюють повторність; якою має бути остаточна кваліфікація – за однією статтею Особливої частини КК України чи за декількома; як кваліфікувати закінчений злочин та готування чи замах на злочин або вчинення його у співучасті і закінчених злочинів; як під час кваліфікації можна відобразити наявність декількох кваліфікуючих ознак, передбачених однією і тією ж частиною статті Особливої частини КК України; як кваліфікувати посягання, в якому є одночасно ознаки, передбачені різними частинами однієї і тієї ж статті Особливої частини КК України, чи можлива сукупність відповідних норм; як кваліфікувати злочини, передбачені однією і тією ж частиною статті Особливої частини КК України, у якій не передбачено кваліфікуючої ознаки «вчинення злочину повторно».

У підрозділі 1.2. «Історичний огляд розвитку поняття повторності злочинів» відображено основні тенденції формування вчення про повторність злочинів у науці кримінального права. Зважаючи на етапи історичного розвитку України і, відповідно, на особливості розвитку повторності злочинів, виділено такі періоди: 1) кримінальне право Київської Русі та феодальної роздрібненості (X–XVII ст.ст.); 2) кримінальне право козацької доби та періоду перебування України у складі Росії та Польщі (XVII–XVIII ст.ст.); 3) кримінальне право періоду перебування України у складі Російської імперії та Австро-Угорщини (XIX ст. – 1917 р.); 4) кримінальне право радянського періоду (1917–1991 рр.); 5) сучасний період розвитку кримінального права (після 1991 р.).

Встановлено, що перші згадки про повторність злочинів з'явилися в XIV ст. у період феодальної роздрібненості. Визначення повторності злочинів уперше було сформульовано у «Зводі законів Російської імперії» 1832 р., яке в принципі збігалось з поняттям рецидиву. Наприкінці XIX – на початку XX ст.

під повторністю розуміли вчинення декількох злочинів, які можуть бути тотожними, однорідними та різнорідними. Розвиток кримінального законодавства радянської епохи створив передумови для сучасного стану нормативного регулювання повторності злочинів.

У підрозділі 1.3. «Зарубіжний досвід регламентації повторності злочинів» досліджено відповідні положення кримінального законодавства окремих європейських і пострадянських держав. Визначено, що у кримінальному законодавстві пострадянських держав питанню повторності злочинів приділено значно більше уваги, ніж у державах Західної Європи.

У кримінальних кодексах більшості європейських держав не наведено поняття повторності злочинів і не визначено правила кваліфікації повторності злочинів. Лише окреслено вплив вчинення двох і більше злочинів на призначення покарання.

Аналіз КК пострадянських держав дав можливість визначити низку спільних ознак із українською законотворчою практикою: нормативне закріплення поняття повторності злочинів; встановлення повторності злочинів у статтях Особливої частини КК як кваліфікуючої ознаки складу злочину; вплив повторності злочинів на призначення покарання; відсутність чітких критеріїв розмежування повторності і сукупності злочинів, повторності й рецидиву злочинів.

Водночас у КК окремих зарубіжних держав є норми, що характеризують одиничні злочини (Грузія, Узбекистан, Казахстан, Латвія); закріплено певні правила кваліфікації повторності злочинів (Казахстан, Латвія). Такий досвід видається вартим запозичення.

У підрозділі 1.4. «Співвідношення множинності та повторності злочинів» розглянуті теоретичні аспекти поділу множинності злочинів на види. Зроблено висновок про те, що у наукових джерелах нема єдиної позиції щодо визначення співвідношення між поняттям «множинність злочинів» та «повторність злочинів», «сукупність злочинів» та «рецидив злочинів».

У зв'язку з тим, що жоден варіант поділу множинності не відповідає усім правилам поділу і визначенню обсягу поняття, а також відсутнє законодавче визначення множинності злочинів, звернено увагу на недосконалість терміну «множинність злочинів» для позначення випадків вчинення двох і більше злочинів. Відправною точкою для розуміння юридичної природи вчинення двох і більше злочинів пропонується брати семантичне тлумачення тих термінів, які його становлять. Так, слово «множинність» у тлумачному словнику виражена словом «множина» і означає: 1) форму числа, співвідносну з одиною, яка вживається тоді, коли йдеться про два предмети чи більше; 2) сукупність елементів, об'єднаних за певною ознакою. Якщо злочин – це «діяння, вчинене

суб'єктом злочину» (ч. 1 ст. 11 КК), то множинність злочинів – це сума злочинів, вже вчинених суб'єктом злочину. А оскільки злочин і його вчинення – це різні явища, то сума, скажімо, двох злочинів (множинність двох злочинів) не може бути охарактеризована як «вчинення двох і більше злочинів».

Натомість зміст слів «повторність», «повторити», «повторювати» визначається як: 1) який буває, трапляється і т. ін. знову, вдруге; 2) робити знову, ще раз те саме; 3) повторювати свої слова, вчинки і т. ін. Виходячи з цього, всі випадки вчинення двох і більше злочинів запропоновано об'єднати поняттям повторності злочинів.

Розділ 2 «Зміст та обсяг поняття повторності злочинів» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Ознаки повторності злочинів та її поняття» проаналізовано ознаки та основний зміст поняття повторності злочинів із використанням його семантичного значення, сформульовано це поняття через родо-видове співвідношення та дескриптивний (описовий) спосіб визначення.

Враховуючи результати проведеного дослідження та виходячи із загальноприйнятого наукою розуміння ознак, їх поділу на істотні та не істотні, виділено такі ознаки, які виражають кримінально-правовий зміст повторності злочинів: повторність утворюють два і більше злочини; збереження кримінально-правового значення хоча би двома злочинами, що утворюють повторність; вчинення двох і більше злочинів неодноразово.

Отже, під повторністю злочинів пропонується розуміти вчинення особою неодноразово двох чи більше злочинів, принаймні два з яких зберігають кримінально-правове значення.

У підрозділі 2.2. «Види повторності злочинів та їх характеристика» проаналізовано положення щодо визначення видів повторності злочинів у теорії кримінального права, визначено юридично значущі критерії поділу повторності злочинів та подано власне бачення класифікації повторності злочинів.

Зроблено висновки про те, що: 1) виокремлення видів повторності злочинів безпосередньо залежить від встановлення змісту цього поняття; 2) будь-яка класифікація повинна проводитись за певними логічними правилами і на підставі істотної ознаки (або декількох істотних ознак). Тільки за цих умов класифікація відповідатиме теоретичним вимогам і потребам практики.

З урахуванням цього встановлено такі юридично значущі критерії поділу повторності злочинів на види: 1) за характером вчинених діянь: повторність тотожних злочинів; повторність однорідних злочинів; повторність різнорідних

злочинів; 2) за наявністю судимості: повторність, пов'язана із засудженням; повторність, не пов'язана із засудженням; 3) за кримінально-правовим значенням: повторність як кваліфікуюча ознака; повторність як обставина, що обтяжує покарання.

Така класифікація є найбільш обґрунтованою як з точки зору додержання вимог формальної логіки, так і з точки зору урахування юридичної природи повторності злочинів як явища.

У підрозділі 2.3. «Відмінність повторності злочинів від суміжних понять» розглянуто співвідношення повторності злочинів з одиничним злочином, зокрема продовжуваним, а також зі сукупністю і рецидивом злочинів. Виділено їх спільні та відмінні ознаки. На основі цього доведено, що при розмежуванні повторності злочинів та продовжуваного злочину має значення суб'єктивна сторона, а саме – необхідно встановити, чи був у винного єдиний умисел на спричинення шкоди певного розміру, в іншому випадку діяння утворюють повторність злочинів.

Досліджено, що реальна сукупність злочинів за своїми ознаками збігається з повторністю злочинів і, відповідно, становить повторність різнорідних злочинів. Щодо ідеальної сукупності злочинів, то вона відрізняється від повторності злочинів за часом вчинення злочину та кількістю діянь. Саме ці дві ознаки видаються достатніми для того, щоб розмежувати вказані поняття і віднести ідеальну сукупність до одиничного злочину.

Додатково обґрунтовано, що рецидив злочинів є повторністю злочинів, яка пов'язана із засудженням, і ніякого самостійного кримінально-правового значення він не має. Рецидив злочинів характеризується тим, що новий умисний злочин вчинено особою, незважаючи на заходи кримінально-правового впливу, що вже застосовувалися до неї раніше.

Розділ 3 «Правила кваліфікації повторності злочинів» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. «Загальні засади кваліфікації повторності злочинів» розглянуто загальні теоретичні засади кваліфікації злочинів у випадку їх повторності; з'ясовано підстави кваліфікації повторності злочинів та досліджено принципи, якими слід керуватися під час кримінально-правової оцінки повторності злочинів.

Обґрунтовано, що фактичною підставою кваліфікації повторності злочинів слід вважати інформацію про вчиненні діяння, фактичні обставини, що підлягають правовій оцінці. Нормативна підстава кваліфікації повторності злочинів полягає у виявленні того, які кримінально-правові норми використовуються при кваліфікації та на які статті кримінального закону слід посылатися у випадку повторності злочинів.

Досліджено, що під час кваліфікації повторності злочинів необхідно керуватися, насамперед, такими принципами кримінально-правової кваліфікації, як законність, індивідуальність, точність і повнота.

У підрозділі 3.2. «Кваліфікація повторності злочинів за наявності у статті, яка передбачає відповідальність за повторний злочин, кваліфікуючої ознаки «вчинення злочину повторно» проаналізовано особливості визначення впливу повторності злочинів на кримінально-правову кваліфікацію, звернуто увагу на конструкції статей Особливої частини КК України, які передбачають відповідальність за злочин, вчинений повторно (наявність кваліфікуючої ознаки «вчинення злочину повторно», наявність інших кваліфікуючих ознак).

З урахуванням того, чи передбачена у відповідній частині статті КК України кваліфікуюча ознака «вчинення злочину повторно», виділено випадки кваліфікації повторного злочину: 1) кваліфікація злочинів за наявності кваліфікуючої ознаки «вчинення злочину повторно», якщо інших ознак не передбачено в статті Особливої частини КК України; 2) кваліфікація повторності злочинів за наявності кількох кваліфікуючих ознак, передбачених однією і тією ж частиною статті Особливої частини КК України; 3) кваліфікація повторності злочинів за наявності ознак, передбачених різними частинами однієї і тієї ж статті Особливої частини КК України.

На підставі викладеного обґрунтовано, що у вищенаведених випадках два або більше злочини, які утворюють повторність злочинів, потрібно кваліфікувати за сукупністю статей Особливої частини КК України.

У підрозділі 3.3. «Кваліфікація повторності злочинів за відсутності у статті, яка передбачає відповідальність за повторний злочин, кваліфікуючої ознаки «вчинення злочину повторно» проаналізовано випадки, коли повторність злочинів не виступає ознакою складу злочину. Обґрунтовано, що вчинення декількох злочинів, кожен з яких містить лише ознаки одного і того ж основного складу злочину (тяжке тілесне ушкодження без кваліфікуючих ознак, спричинене у різний час різним потерпілим), а також вчинення декількох злочинів, кожен з яких містить ознаки одного і того ж кваліфікованого складу злочину (два хуліганства, вчинені групою осіб, чи два такі ж злочини, вчинені із застосуванням вогнепальної або холодної зброї), повинні кваліфікуватись за сукупністю статей, тобто кожен злочин відображається у формулі кваліфікації окремим буквеним і цифровим позначенням.

Кожен зі злочинів повинен отримати самостійну кримінально-правову оцінку і самостійне відображення у формулі кваліфікації також у випадку вчинення злочинів, які передбачені різними статтями Особливої частини КК України.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження питань кваліфікації повторності злочинів дає підстави зробити висновок, що актуальність проблеми, яка визначена у вступі, повністю підтвердилась під час проведеної дисертаційної роботи. У процесі дослідження сформульовано та обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення кримінально-правової науки, кримінального законодавства та практики його застосування в частині, що стосується повторності злочинів.

Найважливіші наукові та практичні результати, одержані в дисертації, викладені в тексті окремих розділів та підрозділів, зокрема у висновках до кожної структурної частини роботи.

Для розвитку теорії кримінального права, подальших наукових досліджень та навчального процесу, зокрема у вивченні кримінального права України, мають практично-прикладне значення такі отримані в дисертації конкретні результати:

1. У науці кримінального права досить широко і глибоко досліджено поняття повторності злочинів. Але, незважаючи на пильну увагу до цієї проблеми, процес формування вчення про повторність злочинів в українській кримінально-правовій доктрині досі є складним і суперечливим. Незважаючи на значну кількість публікацій та інших наукових розробок у цьому напрямі, як здійснювати кваліфікацію повторності злочинів і які правила при цьому застосовувати так і не було запропоновано, що і спонукала до проведення цього дисертаційного дослідження.

2. Аналіз окремих історичних етапів розвитку кримінального законодавства дало змогу відмітити позитивну тенденцію до розширення поняття повторності злочинів, розуміючи під нею не тільки випадки вчинення двох і більше тотожних злочинів за наявності засудження, а й випадки вчинення тотожних, однорідних та різнорідних злочинів незалежно від засудження. Історичний досвід свідчить, що законодавець визначав підвищену суспільну небезпеку за вчинення декількох злочинів, а повторність злочинів виступала засобом для індивідуалізації та диференціації кримінальної відповідальності.

3. Досвід зарубіжних держав вказує на те, що з прийняттям КК України правотворчість не припиняється, а в окремих випадках стає ще інтенсивнішою. Тому положення, висновки і пропозиції, які містяться у дисертаційному дослідженні є актуальними та необхідними.

4. Вирішення питання кваліфікації повторності злочинів неможливе без з'ясування поняття, ознак та видів повторності злочинів. Дослідження цих положень є основою для вироблення правил кваліфікації повторності злочинів, оскільки кваліфікація вчиненого, окрім вибору відповідної статті (частини

статті) КК, полягає також у встановленні відповідності діяння ознакам повторності злочинів.

Досліджено, що кримінально-правовий зміст повторності злочинів розкривають такі ознаки:

- повторність утворюють два і більше злочини;
- збереження кримінально-правового значення хоча би двома злочинами, що утворюють повторність;
- вчинення двох і більше злочинів неодноразово.

Отже, повторністю злочинів визнається вчинення особою неодноразово двох чи більше злочинів, принаймні два з яких зберігають кримінально-правове значення.

5. Запропоновані у науці кримінального права варіанти поділу множинності злочинів на види порушують вироблені логікою правила поділу поняття. Відтак, значна частина проблем кваліфікації повторності злочинів зумовлені методологічною помилкою: поняттям і класифікацією множинності. Тому у випадку вчинення особою декількох злочинів доцільно говорити про повторність злочинів, яка охоплює усі випадки вчинення двох і більше злочинів незалежно від їх тотожності, однорідності чи різнорідності, а також злочинів, які пов'язані з попереднім засудженням та не пов'язані з попереднім засудженням.

6. Досліджено, що так звана реальна сукупність злочинів за своїми ознаками збігається з повторністю злочинів і, відповідно, становить повторність різнорідних злочинів. Щодо так званої ідеальної сукупності злочинів, то вона відмежовується від повторності злочинів за достатніми ознаками, а саме – різним часом вчинення злочину та різною кількістю діянь. Рецидив злочину – це вид повторності злочинів, який характеризується тим, що новий умисний злочин вчинено особою, незважаючи на заходи кримінально-правового впливу, що вже застосовувалися до неї раніше.

7. Встановлено такі юридично значущі критерії поділу повторності злочинів на види: 1) за характером вчинених діянь: повторність тотожних злочинів; повторність однорідних злочинів; повторність різнорідних злочинів; 2) за наявністю судимості: повторність, яка пов'язана із засудженням; повторність, яка не пов'язана із засудженням; 3) за кримінально-правовим значенням: повторність як кваліфікуюча ознака; повторність як обставина, що обтяжує покарання.

8. Виділено випадки, коли повторність впливає на кримінально-правову кваліфікацію: а) якщо у статті, яка встановлює відповідальність за повторний злочин, наявна кваліфікуюча ознака «вчинення злочину повторно»; б) якщо у статті, яка встановлює відповідальність за повторний злочин, відсутня кваліфікуюча ознака «вчинення злочину повторно».

9. Обґрунтовано, що кваліфікація повторності тотожних, однорідних та різнорідних злочинів здійснюється за сукупністю статей, тобто кожен зі злочинів потребує самостійної кримінально-правової оцінки та самостійного відображення у формулі кваліфікації. Відтак, усі види повторності злочинів можна кваліфікувати відповідно до одного правила кваліфікації повторності злочинів.

Запропонований підхід щодо кваліфікації повторності злочинів забезпечує дотримання принципів повноти, індивідуальності, точності та законності кваліфікації. Відповідно до наведеної аргументації розроблені правила кваліфікації повторності злочинів.

10. Для підвищення якості нормативного регулювання кримінально-правових відносин, які стосуються правильності кваліфікації повторності злочинів, пропонується внести такі зміни та доповнення у КК України:

10.1. У зв'язку з удосконаленням нормативного визначення повторності злочинів та окремих положень ст. 32 КК України пропонується внести зміни до цієї статті і викласти її у такій редакції:

1. Повторністю злочинів визнається вчинення особою неодноразово двох чи більше злочинів, принаймні два з яких зберігають кримінально-правове значення.

2. При вчиненні декількох тотожних діянь, кожне або одне з яких може бути самостійною підставою кримінальної відповідальності, об'єднаних єдиним умислом, має місце продовжуваний злочин.

3. Повторність відсутня, якщо за раніше вчинений злочин особою було звільнено від кримінальної відповідальності за підставами, встановленими законом, звільнено від покарання та його відбування, погашено або знято судимість.

Статтю 33 «Сукупність злочинів» виключити;

Статтю 35 назвати «Правові наслідки повторності злочинів».

10.2. У зв'язку із розширенням обсягу поняття повторності злочинів пропонується:

– п. 1 ч. 1 ст. 67 КК України викласти в такій редакції: *«вчинення злочину особою, яка раніше вчинила злочин»;*

– назву розділу VII КК України *«Повторність, сукупність та рецидив»* замінити на *«Вчинення декількох злочинів»;*

– у ст. 70 КК України термін *«сукупність злочинів»* замінити терміном *«вчинення декількох злочинів».*

10.3. Оскільки у чинному КК України немає чіткої вказівки на те, що кожен злочин підлягає самостійній кваліфікації, що було вище обґрунтовано, запропоновано доповнити Загальну частину Кримінального Кодексу України новою статтею у розділі VII такого змісту:

«Стаття 32-1. Правила кваліфікації повторності злочинів

1. Злочини, які утворюють повторність, кваліфікуються за сукупністю статей Особливої частини КК.

2. При повторності злочинів щодо кожного з них здійснюється посилання на статтю, частину статті Особливої частини цього Кодексу, а якщо злочин є незакінчений чи вчинений у співучасті – також на відповідні статті, частини статей Загальної частини цього Кодексу».

Водночас наголошено, що дослідження кваліфікації повторності злочинів може бути продовжене у таких напрямках, як вплив кваліфікації повторності злочинів на призначення покарання, кваліфікація одиничних складних злочинів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Устрицька Н.І. Повторність злочинів у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів / Н.І. Устрицька // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2006. – Спеціальний випуск № 2 (31). – С. 184–189.

2. Устрицька Н.І. Розвиток поняття повторності злочинів у юридичній науці / Н.І. Устрицька // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – Львів, 2007. – Вип. 1. – С. 380–390.

3. Устрицька Н.І. Критерії класифікації повторності злочинів та її види / Н.І. Устрицька // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – Львів, 2007. – Вип. 2. – С. 249–258.

4. Устрицька Н.І. Проблема розмежування повторності злочинів та продовжуваного злочину / Н.І. Устрицька // Вісник Львівського національного університету ім. Івана Франка. Серія юридична. – 2007. – Вип. 44. – С. 288–294.

5. Устрицька Н.І. Питання кваліфікації повторності злочинів у постановках Пленуму Верховного Суду України / Н.І. Устрицька // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. – Вип. 3. – Ч. 2. – С. 43–53.

6. Устрицька Н.І. Регламентация повторности злочинів в кримінальних кодексах окремих зарубіжних країн / Н.І. Устрицька // Вісник Донецького юридичного інституту ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. – 2010. – № 2. – С. 121–126.

7. Устрицька Н.І. Повторність злочинів у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів / Н.І. Устрицька // Міжнародне співробітництво у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 3–4 листопада 2006 р. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2007. – С. 259–264.

8. Устрицька Н.І. Повторність однорідних злочинів / Н.І. Устрицька // П'яті осінні юридичні читання : збірник тез Міжнародної наукової конференції молодих учених 27–28 жовтня 2006 р. – Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2006. – С. 105–107.

9. Устрицька Н.І. Повторність тотожних злочинів / Н.І. Устрицька // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції 7–8 квітня 2006 р. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2006. – С. 288–289.

10. Устрицька Н.І. Види повторності злочинів за чинним КК України / Н.І. Устрицька // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції 13–15 квітня 2007 р. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2007. – Ч. 2. – С. 267–270.

11. Устрицька Н.І. Розмежування повторності злочинів та продовжуваного злочину / Н.І. Устрицька // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XIII регіональної науково-практичної конференції 8–9 лютого 2007 р. – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету ім. Івана Франка, 2007. – С. 496–498.

12. Устрицька Н.І. Повторність як кваліфікуюча ознака складу злочину / Н.І. Устрицька // Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні: тези доповідей на Всеукраїнській науковій конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів 28 вересня 2007 р. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2007. – С. 185–188.

13. Устрицька Н.І. Кваліфікація повторності злочинів за наявності декількох кваліфікуючих ознак / Н.І. Устрицька // Проблеми правової реформи та розбудови громадянського суспільства в Україні: тези доповідей на Всеукраїнській науковій конференції ад'юнктів, аспірантів та здобувачів 26 вересня 2008 р. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. – С. 224–227.

14. Устрицька Н.І. Кваліфікація повторності тотожних злочинів / Н.І. Устрицька // Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку: збірник тез наукових доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених 19-20 березня 2010 р. – Луцьк : Волинський національний університет ім. Лесі Українки, 2010. – С. 454–455.

15. Устрицька Н.І. Співвідношення повторності злочинів із сукупністю злочинів / Н.І. Устрицька // Матеріали звітної наукової конференції факультету з підготовки слідчих ЛьвДУВС, 25 березня 2011 р. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. – С. 130–135.

АНОТАЦІЯ

Устрицька Н.І. Кваліфікація повторності злочинів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право і кримінологія; кримінально-виконавче право. – Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів, 2011.

Дисертація є комплексним дослідженням питань кваліфікації повторності злочинів. Аналізується поняття повторності злочинів та її види, визначено місце повторності злочинів серед інститутів кримінального права України. З'ясовано співвідношення між повторністю злочинів та суміжними кримінально-правовими явищами. Правила кваліфікації повторності злочинів аналізуються під кутом зору реалізації принципів кримінально-правової кваліфікації, а також з урахуванням того, чи передбачена повторність злочинів у статтях Особливої частини КК України. Обґрунтовано доцільність використання під час кваліфікації повторності злочинів правила, що кожен зі злочинів, які утворюють повторність, повинен отримати самостійну кримінально-правову оцінку.

Ключові слова: множинність злочинів, повторність злочинів, кваліфікація злочинів, правила кваліфікації злочинів.

АННОТАЦИЯ

Устрицкая Н.И. Квалификация повторности преступлений. – Рукопис.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология, уголовно-исполнительное право. – Львовский государственный университет внутренних дел. – Львов, 2011.

Диссертация является комплексным исследованием вопросов квалификации повторности преступлений. Рассмотрено состояние исследования проблем квалификации повторности преступлений в уголовно-правовой литературе; охарактеризован зарубежный опыт регламентации повторности преступлений; проанализированы подходы ученых к определению понятия повторности преступлений и ее видов; выяснено соотношение между повторностью преступлений и смежными уголовно-правовыми явлениями; определено место повторности преступлений среди институтов уголовного права Украины.

Установлено, что совершение двух и более преступлений независимо от их характеристики как тождественных, однородных или разнородных, а также преступлений, связанных с предыдущим осуждением, и тех, которые не связаны с предыдущим осуждением, охватывается понятием повторности преступлений. Все случаи преступного поведения предложено разделять по признаку количества деяний на повторность преступлений и единичное преступление. Также установлены следующие юридически значимые критерии разделения повторности преступлений на виды: 1) по характеру совершенных деяний: повторность тождественных преступлений; повторность однородных преступлений; повторность разнородных преступлений; 2) по наличию судимости: повторность, которая связана с осуждением; повторность, которая не связана с осуждением; 3) по уголовно-правовому значению: повторность как квалифицирующий признак; повторность как обстоятельство, отягчающее наказание. Идеальную совокупность преступлений следует рассматривать как единичное преступление, которое имеет место в случае невозможности охвата всех признаков совершенного деяния одной статьей (частью статьи) УК Украины.

Правила квалификации повторности преступлений анализируются с точки зрения реализации принципов уголовно-правовой квалификации, а также с учетом того, предусмотрена ли повторность преступлений в статьях Особенной части УК Украины.

Обосновано, что квалификация повторности преступлений определяется правилами квалификации каждого последующего повторного преступления и выделены типичные ситуаций квалификации повторного преступления, а именно: когда ответственность за повторное преступление, предусмотренное в статье Особенной части УК Украины, которая: 1) содержит квалифицирующий признак «совершение преступления повторно», а фактически совершенное посягательство других квалифицирующих признаков не содержит, 2) содержит квалифицирующий признак «совершение преступления повторно», а фактически совершенное посягательство содержит и другие квалифицирующие признаки, предусмотренные одной и той же частью статьи Особенной части УК, 3) содержит квалифицирующий признак «совершение преступления повторно», а фактически совершенное посягательство содержит квалифицирующие признаки, предусмотренные различными частями той же статьи Особенной части УК, 4) не содержит квалифицирующего признака «совершение преступления повторно», а фактически совершенное посягательство содержит другие квалифицирующие признаки, 5) не содержит квалифицирующего признака «совершение преступления повторно», и фактически совершенное посягательство не содержит других квалифицирующих признаков.

В результате обоснована целесообразность использования при квалификации повторности преступлений правила, что каждое из преступлений, образующих повторность, должно получить самостоятельную уголовно-правовую оценку. Предложено внесение изменений и дополнений в УК Украины, направленных на преодоление выявленных проблемных вопросов.

Ключевые слова: множественность преступлений, повторность преступлений, квалификация преступлений, правила квалификации преступлений.

ANNOTATION

Ustrytska N.I. Crime recurrence qualification. – Manuscript.

The thesis for the degree of the Candidate of Law in speciality 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal Executive Law. – Lviv State University of Internal Affairs. – Lviv, 2011.

The thesis contains a comprehensive and complex study of crime recurrence. It analyzes the concept crime recurrence and its types, defines the place of crime recurrence concept among the institutions of criminal law in Ukraine. It illustrates the correlation between crime recurrence and related criminal and legal phenomena. The rules of crime recurrence qualification are analyzed from the point of view of the implementation of the principles of criminal law, and also considering whether or not the Repeated offenses are foreseen in the articles of the particular part of the Criminal Code. As a result the thesis states the feasibility of using the rule in crime recurrence qualification according to which each of the offenses that make up the frequency, must obtain an independent assessment of the criminal law.

Key words: multiplicity of crimes, repeated offenses, qualification of crimes, rules of qualification of crimes.

